

a mű dallam nélkül.” És hozzáteszi, hogy ennek képtelenségét hangsúlyozza: „Operaszöveget olvasni!”

Kodály Nagyszalontán végzett monografikus jellegű gyűjtése – amelyből mintegy 50 régi stílusú dallam, ennek mintegy háromszorosa új stílusú s csaknem ugyanennyi a népies műdal is –, átfogó képet ad a mezőváros XX. század eleji dallamrepertoárjáról, amelybe jó néhány különleges darab tartozik, és a vidékre jellemző ízes előadás is része. Ritkaság pl. a nagyszalontai sirató, amely míg máshol formailag kötetlen, itt strófikus formában énekeltek, és nagyon jellemzőek az idős pásztoremberek erősen rubato előadásában felhangzó pásztor- és rabénekek. A gyűjtemény egyes vonatkozásai Arannyal és dalgyűjteményével is kapcsolatot találnak. Így pl. a már említett névnapköszöntő és újesztendőt köszöntő. Bár más változatát jegyezte fel, de az ún. Rákóczi-dallamcsalád Kodály gyűjtötte szalontai változatának szövegét, a „Rákóczi kesergője”-t ismerte írásból Arany is. A hajdan zárt ajtók mögött énekeltek, rebellis nótát minden zenei régiség hivatott felkutatója, Kodály többektől is feljegyezte Nagyszalontán. A kuruc hagyomány e remekéből is készített feldolgozást: a „Magyar népzene” sorozat egyik darabját tenorhangra, zongorakísérettel (melyet az 1928-as, His Master’s Voice lemezfelvétellel emlékezetes előadásban őriz: a Psalmus ősbemutatójának szövegtárája, Székelyhídy Ferenc éneklei, a nagy pályatárs és barát, Bartók Béla zongorakíséretével).

Az 1924-ben megjelent gyűjtemény csak 53 dallamot tartalmazott abból a 353-ból, amelyet most vehet kézbe az érdeklődő. A Magyar Népköltési Gyűjtemény sorozatának új, XV. köteté azonban nem csupán a dallamokat közli Kodály lejegyzésében: levelekből, korabeli híradásokból, Kodály gyűjtői és magánjellegű lejegyzéseiből összeállított 140 dokumentuma a gyűjtés és kiadás történetének eddig ismeretlen részleteit tárja fel.

Végezetül Kodály szavait az 1920-ban az Árgirus nótájáról írt tanulmányból idézzük, mivel itt is visszacsengenek a nagyszalontai gyűjtésből leszűrt tanulságok! Személyes élményei ismeretében bizonyára immár más megvilágításban értelmezhetők a következők: „Híres zenész nemzet vagyunk a világ előtt. Több mint száz éve emlegetik a magyar zenét mindenfelé. Néhol hajlandók azt hinni, hogy Magyarországon minden második ember muzsikus. Pedig kevés országban tapasztalható különben műveltebb köröknek akkora közömbössége a zene iránt, mint nálunk. Messze vagyunk még attól is, hogy a zenetudás elemei az általános műveltséghez számítsanak. Nagy kárát látja ennek a magyar zene. De a magyar műveltség „zenétlensége” tudományos téren is károsan érezteti hatását. Alig jövathető mulasztás, hogy a népdalkutatás annyi időn keresztül nem törődött a dallammal. Régi dallamaink egy része így örökre elveszett. A gyűjtemények dallam nélkül jelentek meg, s ezáltal egyrészt előmozdították a dallamok csereberélését, másrészt megnehezítették a népdal műfajbéli mivoltának felismerését.”

Vajon kijelenthetjük-e ma, hogy Kodály szemrehányásai már idejétmúltak???

Szalay Olga–Rudásné Bajcsay Márta

Illyés Gyuláról és Kodály Zoltánról

Bizonyára sokakat meglep, hogy Kodály Zoltán és Illyés Gyula elég későn ismerték meg egymást: És akkor is – írja Illyés – „azt mondhatnám némi térfával, hogy előbb ismertem őt símesternek, mint karmesternek. Már régebb óta ismertük egymást: egyszer együtt töltöttünk a Mátrában egy telet. Magam is akkor már eléggé tudtam sielni, de csodálkozva láttam, hogy ő, aki talán húsz évvel volt idősebb nálamnál, milyen hűségesen fölcsatolta a léceket minden reggel és milyen jól suhant a bokrok között. Ő tanított meg engem, hogyan kell fáradtság nélkül hegynek fölfelé menni; úgy, hogy az ember ne fulladjon ki. Megtanított még egy pár más fogásra is; hálásan megköszöntem neki. Különben irodalomról beszélünk; csak később ébredtem rá, hogy mit jelenthet számomra, mint írónak is, az ő zenéje.”

Az alábbi „jellemzetes” történetet én kétféle megjegyzés kíséretében – elítélőleg és dicsérőleg – is hallottam. Most álljon itt az Illyés Gyula emlékei között föllelhető változat. 1945-ben, az ostrom után, márciusban vagyunk. Az Andrássy úton megsoványodva, meglehetősen rossz ruhában Kodály jött velem szembe. „Akkor mindnyájan, akik először találkoztunk,



Kodály Zoltán és Illyés Gyula Kecskeméten, 1962. (MTI – Molnár Edit felvétele)

összeöleleztünk, összecsokolóztunk: »te is megvagy?« Olyan volt, mint hogyha tizedelés alól menekültek volna meg az áldozatok. Néztük egymást, az én szemembe könny gyűlt és ő is pislogott. De az első mondat, amit a halálos veszedelmek után kiejtett ez volt: »Te paraszt vagy, vidéki, magyarázd meg nekem, honnan került Pestre ez a rengeteg bab?« Valóban: egész Pest annak köszönhetette az éhhalál elkerülését, hogy rejtelmes módon soha annyi bab és borsó nem volt a fővárosban, mint akkor. Elmosolyodtam: »ezt kell először megfajtenünk, annyi baj után?« »A lényegeseknél kell kezdeni a dolgot« – mondta Kodály, igen komolyan, a mosoly minden árnyalata nélkül. Én meg beláttam, hogy tulajdonképpen igaza van, nem kell semmi ünnepélyeskedés, semmi frázis, mindenütt mindjárt a valósággal kell foglalkozni.”

Illyés Gyula naplójából tudni, hogy 1960. március 26-án délben az uszodából jövet, a Lukács udvarában találkoztak. Kodály óriási autóból szállt ki, karján vastag télikabátja, irattáska – „így állongunk a forró napon jó fél órát”. Itt említi Kodály a *Talpra magyar* megzenésítését, amelynek címétől (Nemzeti dal) rosszul lett az előadó. És azt is, hogy a napokban beszélt Kálalival. „Annak első mondata: Mi sajnáljuk legjobban, hogy kitűnő népi írók, mint Illyés Gyula és Kodály Zoltán nincsenek teljesen velünk. Ő azt felelte: főleg az eszközeitekben nem vagyunk veletek.”

Csupán megemlítem, mivel ismert, hogy Illyés több verset is szentelt Kodálynak *A zene szava, Fegyver és csoda, Hangverseny a parkban* és a jól ismert *Bevezetés egy Kodály-hangversenyhez*, amelyet Kecskeméten olvasott föl, Kodály 70. születésnapján. De az alig ismert, hogy lett volna egy közös munkájuk is. Ez a *Cinka Panna* opera, amelyet Kodály eredetileg Balázs Béla szövegére írt, s amely az Operaházban nem részesült kedvező fogadtatásban. „Úgy emlékszem – írja Illyés –, hogy a darab erősen Ocskay-párti és egy kissé Rákóczi-ellenes volt. Ott volt viszont a sok zenei anyag. Akkor merült föl a terv: készüljön új operaszöveg, és annak alapján Kodály, fölhasználva az addigi zenét, ki fogja bővíteni munkáját; ki fogja még dolgozni a benne élő anyagot.” Dolgoztak is ezen, de „az akkori idő igen kedvezőtlen volt arra, hogy Kodály ezt megvalósítsa. Később pedig nem szívesen foglalkozott már ezzel, talán az eredeti változat fogadtatásakor szerzett keserű tapasztalatok miatt” – írja összegzésül Illyés.

Kodállal kapcsolatban szólnom kell egy „közös témáról”, az *ének vigaszáról*. „Sokan hitték sokáig, hogy a művészetek üzéséhez rendkívüli tehetség, lángelmei képesség kell, zsenialitás. Goethe merete kimondani, hogy a zsenialitás nem más, mint egy kis rész adottság és egy hatalmas, szívós szorgalom. Sokan hitték – jómagam is –, hogy a zene, az éneklés gyönyöre – csak a jó hallásúak öröklött tulajdona. Kodály mutatta meg, hogy a botfület is ki lehet finomítani. Ba-